

Dolen in hoven

een „sport” van onze voorouders.

Ongeveer honderd jaar geleden werd in Amsterdam de Oude Doolhof afgebroken. Dit oord van vermaak werd omstreeks 1620 gesticht aan de Prinsengracht hoek Looiersgracht. Het was het eerste vermaakcentrum van dit soort in de hoofdstad, een grote dwaaltuin, die al spoedig populair werd. Vooral jongelui konden er zich best amuseren en zij minnekoosden naar hartelust in de verborgen dwaalpaadjes. Natuurlijk waren er ook in die dagen reeds mensen, die over de „losbandige jeugd” hun veto uitspraken. De vroedschap werd er zelfs over benaderd; er werd een keur in het leven geroepen waarbij „vrijagiën in dwaaltuinen” zouden

worden bestraft. Het gevolg was... dat de doolhoven in en om de hoofdstad als paddestoelen uit de grond verzezen!

Na de opheffing van de Oude Doolhof kon men gelukkig nog elders in de stad terecht. Het beroemde Panopticum, dat in 1882 in de Amstelstraat (naar voorbeeld van Madame Tussauds wassenbeeldengalerij in Londen) werd geopend, was eigenlijk een voortzetting van de oude doolhoven. Er was daar ook een echte dwaaltuin, een oosterse, met palmen en spiegels, waartegen de bezoeker (evenals in het Musée Grévin te Parijs) onverwacht de neus kon stoten. In 1919 werd ook deze publieke vermakelijkheid

Een doolhof met lage bagen voorkomende in J. Vredeman de Vries „Hortarium Viridario Rumque” 1583.

(in die dagen even aantrekkelijk als een lunapark of Artis in onze dagen) opgeheven; nu staat er op die plaats het Centraal Theater, waarvan de dagen ook geteld zijn. Er is nog een doolhof geweest in de tuin van het zgn. Broekershuis aan de Amstelveenseweg bij de ingang van het Vondelpark. Er was een doolhof naar het model van Hampton-Court bij Londen, ontworpen door Leonard Springer. Er verrezen ook tijdelijke doolhoven in de hoofdstad. Zo was er in 1892 in het toenmalige café „Vondel” in de Vondelstraat een „Labyrint des Champs-Élysées” waar men zien kon „dat de zotheid lacht om de pogingen der mensen om voor wijs en verstandig door te gaan”.

Op het Marktplaats „Oud-Holland” (te vergelijken met „Damstad”), aangelegd voor de tentoonstelling van het Hotel- en Reiswezen in 1895, was ook een doolhof ingericht.

Beroemde doolhoven.

Labyrinten en doolhoven waren reeds in de vroege oudheid een zeer kostbaar speelgoed voor potentaten en tirannen. Tot de meest beroemde behoorde die van Egypte, gesticht door koning Menes bij het meer Moeris. Dit labyrint bestond uit een boven- en ondergronds gedeelte. Het ondergrondse deel was tot een begraafplaats voor de Egyptische koningen bestemd.

Niet altijd was het spel der heersers van onschuldige aard. Koning Minos (de zoon van Zeus en Europa) had op Kreta een labyrint met speciale bedoelingen laten aanleggen en hierin sloot hij de naar Kreta gevluchte werktuigkundige en architect Daidalos met zijn zoon Ikaros op. Ikaros dacht uit deze dwaaltuin te kunnen ontsnappen

met vleugels, die door zijn vader van was waren vervaardigd. Hij kwam echter te dicht bij de zon, stortte in zee en verdronk.

Er waren nog andere doolhoven, niet minder groots dan dat te Kreta, namelijk de graftombe van Porsenna, koning van Etrurië, te Clusium die driehonderd voet in het vierkant en vijftig voet hoog was. In de vele gangen en dodenkamers kon men hopeloos verdwalen. Te Lemnos, een eiland in de Egeïsche Zee, was eveneens een doolhof, dat rustte op 150 kolommen.

Tijdens de kruistochten maakte men labyrinten van tegels in de kathedralen vóór het koor. Men noemde ze Jeruzalemwegen en ze werden hoog vereerd.

De gelovigen volgden die weg op hun knieën en deden als 't ware ook pelgrimstochten terwijl hun verwanten streden in het Heilige Land. We vinden deze tegellabyrinten nog in de kathedraal van Chartres, van Saint-Omer, van Reims en in de abdij van Toussaint-Marne.

Wanneer precies de labyrinten en doolhoven het eerst in de tuinen werden aangelegd is niet bekend. Waarschijnlijk gebeurde dit het eerst in de grote kloostertuinen met dezelfde bedoeling waarmee dit in de kathedralen gebeurde. Later verviel het godsdienstig gebruik van de labyrinten en behield men de bestaande of legde nieuwe aan, alleen als versiering in de tuinen.

Oorspronkelijk werden zij gemaakt van lage hagen, zodat men een overzicht had van het gehele labyrint en het einddoel voor ogen had. Op alle tekeningen en prenten uit de zestiende eeuw worden de labyrinten afgebeeld als een samenstel van wegen, op verschillende manieren leidend naar het middelpunt, het einddoel. Van „dolen” was dus nog geen sprake. J. Vredeman de

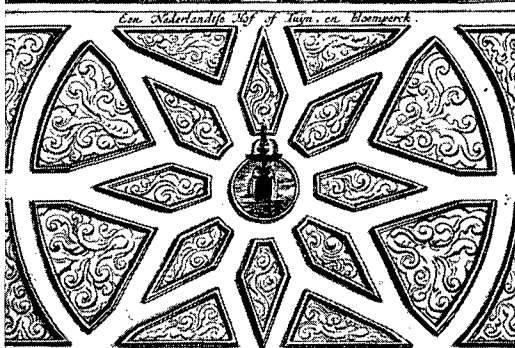
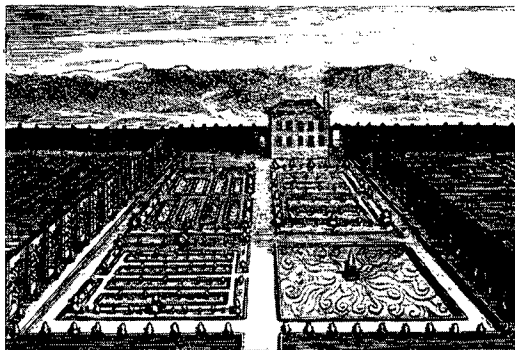
Vries gaf ons in zijn boek „Hortarum Viridario-Rumque - formae 1583” verschillende modellen, in de regel gevormd door lage hagen, doch ook door bloembedden.

De beroemde doolhof te Versailles was het ontwerp van de Franse abt A. Lenôtre (1613—1700). Het was een doolhof met zeer hoge hagen. Op elk kruispunt stond een of ander ornament, fontein, beeldengroep of marmereen vaas. Er was niet één middelpunt, maar 39 rustpunten, die elk versierd waren met een bron of fontein, waarin een der fabelen van Aesopus door een zinrijke plastische groep werd uitgebeeld. Het doolhof kwam klaar in 1674 en alle grote kunstenaars van die tijd hebben er aan meegewerkt, tot meerdere eer en glorie van Lodewijk XIV, de Zonnekoning. Lenôtre's geschoren hagen hebben in de gehele wereld navolging gevonden en als altijd hebben de navolgers door overdrijving veel bedorven.

Ook in Engeland met zijn grote en rijke tuinen is menig doolhof gebouwd, dat beroemd werd. Een voorbeeld daarvan was dat van de Horticultural Society te South-Kensington, dat op initiatief van prins Albert, koningin Victoria's echtgenoot, werd aangelegd en dat in later tijd voornamelijk diende tot vermaak van de kinderen der bezoekers van de beroemde tuin.

Sterrenbossen.

Lenôtre was niet alleen de uitvinder van de beroemde doolhof in Versailles, van hem zijn ook de ideeën van de sterrenbossen afkomstig. Sterrenbossen werden gevormd door een aantal bomenrijen of lanen, die in stervorm alle op één punt uitliepen, meestal een heuveltje of een vijver. In ons land kennen we dergelijke sterrenbossen in het Baarnse

Sterrenbossen waren ook geliefkoosde tuinfiguren van onze voorouders.

Bos, op de Amerongse Berg en in het Gooi bij het landgoed Flevo-rama en te Muiderberg. In Utrecht droeg jaren geleden een groene vlakte aan de Catharijnesingel, die voor exercitieterrein werd gebruikt, de naam Sterrenbosch, terwijl in Schiedam een park nog die naam draagt.

Zo'n sterrenbos was als publieke vermakelijkheid misschien wel een zeldzaamheid maar op de grote particuliere landgoederen was het een onmisbaar deel van de inventaris. De ster van lanen, waaruit het bestond, was meestal niet eenvoudig; de hoofdlanen werden door zijlanen verbonden, die om het middelpunt van de ster verschillende ringen vormden.

Er is nog een oud spreekwoord bekend waarin het doolhof voorkomt; dat luidt: „Hij is in 't labyrint” en betekent: dat hij in het nauw gebracht is, zodat hij geen uitweg ziet.

*Labyrint in de abdijtuin van Toussaint - Marne (Fr.)
(Foto's Rijksmuseum Amsterdam)*

Op het hogeland van Groningen zegt men nog van iemand, die ziek en sukkelachtig is, dat hij in 't labyrint is.

Bij de aanleg van grote speeltuinen en vermaakcentra wordt nog rekening gehouden met de aanleg van een doolhof. Vooral voor kinderen is zo'n dwaaltuin een prettig onderdeel van het jaarlijkse „schoolreisje”.

In het beroemde labyrint op het eiland Kreta huisde het vreselijke monster, de Minotaurus. Wie er eenmaal in verdoolde, raakte er nooit meer uit. Behalve Theseus, maar die had de draad van Ariadne. U kent

het verhaal? Ariadne, dochter van koning Minos, gaf aan haar minnaar Theseus van Athene een kluwen garen mee, toen hij in de doolhof moest afdalen, om daar te vechten met de Minotaurus. Ook al overwon hij, dan zou hij in het grote labyrint toch nooit de uitgang weer vinden. Maar Ariadne redde hem — door haar liefde — met haar draad.

Dat de liefde in de doolhoven en in de veel oudere labyrinten een belangrijke rol speelde bleek uit de vrijmoedige vrijagiën die de Amsterdamse jongelui uit de zeventiende eeuw in de doolhoven bedreven.

J. H. Kruizinga